

OTALIK MAS'ULIYATINI OSHIRISHNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK JIHATLARI

Gulchehra Karimova
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU,
“Jismoniy madaniyat va gumanitar fanlar”
kafedrası dotsenti, falsafa fanlari bo‘yicha
falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy oila tizimida otalik mas'uliyatining mohiyati va uning bolaning har tomonlama kamolotidagi o'ri atroflicha tahlil qilingan. Maqolada sog'lom oilaviy munosabatlarda ota-onalik mas'uliyatining teng taqsimlanishi masalalari o'rganilib, erkak kishining psixologik yetukligi va “infantil” ota tushunchalari qiyosiy jihatdan yoritib berilgan. Shuningdek, otaning farzand tarbiyasidagi kundalik ishtiroki bolaning jismoniy salomatligini muhofaza qilishdan tortib, uni hissiy jihatdan qo'llab-quvvatlashgacha bo'lgan muhim vazifalari batafsil bayon etilgan.

Kalit so'zlar: otalik mas'uliyati, psixologik yetuklik, infantilizm, sog'lom oila, farzand tarbiyasi, ota-onalik roli, psixologik jarohat, emotsional bog'liqlik, ijtimoiy-psixologik muhit, psixoterapevtik yordam.

Bugungi shiddat bilan o'zgarib borayotgan ijtimoiy-psixologik muhitda sog'lom oila tushunchasi nafaqat moddiy ta'minot, balki har ikki ota-onaning farzand tarbiyasidagi ongli ishtiroki bilan belgilanmoqda. Zamonaviy jamiyatda erkak kishining oiladagi roli an'anaviy “boquvchi” funksiyasidan chiqib, farzandning ruhiy va intellektual kamolotiga mas'ul bo'lgan “ma'naviy ustun” darajasiga ko'tarilishi nihoyatda muhimdir. Biroq, amaliyotda uchrayotgan erkaklar infatilizmi, ota-onalik mas'uliyatidan qochish va ajrimlardan so'ng farzand taqdiriga befarqlik kabi muammolar nafaqat alohida oilalarning inqiroziga, balki kelajak avlodning psixologik jarohatlar bilan ulg'ayishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois, erkak kishining psixologik yetukligi va uning otalik mas'uliyatini anglashi masalasini ilmiy va amaliy jihatdan tahlil qilish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Sog'lom munosabatlarga asoslangan oilada farzandning har tomonlama rivojlanishi va tarbiyasi uchun javobgarlik ham er, ham xotin tomonidan teng darajada e'tirof etiladi. Bunday oilaviy muhitda har ikki sherik farzandlarining psixologik xotirjamligi, jismoniy salomatligi va intellektual kamoloti uchun bevosita mas'ul ekanliklarini chuqur anglaydilar. Har bir ota-ona oila poydevoriga teng qiymatli hissa qo'shadi va o'zining tarbiyaviy rolini yuqori darajada his qiladi. Eng muhimi, sog'lom oilada juftlar farzand uchun javobgarlikni bir-birlarining zimmasiga yuklab qo'ymaydilar, balki uni hamjihatlikda amalga oshiradilar.

Agar erkak kishi o'zi va oilasi uchun, uning buguni va kelajagi uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olsa, bunday oilani «sog'lom» oila deb hisoblash mumkin. Agar erkak kishi ixtiyoriy ravishda yoki tashqi sharoitlar sababli

mas'uliyat yukini yo'qotsa, oilaning turli xil anomal (nosog'lom) ko'rinishlari yuzaga keladi [1].

Nosog'lom oilalarda, ayniqsa ajrim jarayonlaridan so'ng, ko'pincha otalar tomonidan farzand oldidagi mas'uliyat tan olinmasligi holatlari kuzatiladi. Ushbu salbiy holat otaning infantil pozitsiyasidan hamda o'zining ota-onalik rolini yetarli darajada tushunmasligidan kelib chiqadi. Voyaga yetgan erkakning o'z bolalik davridagi psixologik jarohatlari o'z farzandi uchun mas'uliyatni his qilmaslikning eng keng tarqalgan sabablaridan biridir. Infantil erkak o'z farzandiga haqiqiy ota bo'la olmaydi, chunki uning o'zi psixologik jihatdan hali to'liq shakllanmagan va yetilmagan shaxsdir.

Sog'lom fikrli ota, xuddi ona kabi, farzandining kelajakda qanchalik sog'lom, farovon va muvaffaqiyatli shaxs bo'lib yetishishi uning bugungi kundagi harakatlariga, e'tibori, muloqoti, yordami va qo'llab-quvvatlashiga bevosita bog'liq ekanini teran anglaydi. Ota kishi har kuni, o'zining kasbiy faoliyati turi, ijtimoiy mavqeyi va ish grafigidan qat'i nazar, hatto farzandi va uning onasi bilan birga yashamagan taqdirda ham, quyidagi vazifalarni bajarishi shart deb hisoblanadi:

- Emotsional aloqa: O'g'li yoki qiziga o'zining ota-onalik mehrini muntazam bildirish, farzandini bag'riga bosish va unga ismi bilan samimiy murojaat qilish;

- Jismoniy sog'lomlik: Bolaning sog'lig'i masalalari bilan bevosita shug'ullanish (shifokor ko'rigiga hamrohlik qilish, tibbiy tekshiruv va konsultatsiyalar, sport mashg'ulotlari va to'garaklarni tashkil etish, murabbiylar bilan doimiy muloqotda bo'lish);

- Sifatli muloqot: Har qanday yoshdagi farzandi bilan to'laqonli muloqot o'rnatish (yosh xususiyatlariga mos ravishda faol dialogni yo'lga qo'yish va "faol tinglash" ko'nikmasini qo'llash);

- Ehtiyojlarni o'rganish: Bolaning fiziologik, ijtimoiy va psixologik ehtiyojlaridan doimo xabardor bo'lish;

- Qiziqish va e'tibor: Bolaning yutuqlari, muvaffaqiyatlari va ayniqsa, o'smirlik davridagi muvaffaqiyatsizliklari bilan chin dildan qiziqish (samimiy manfaatdorlik namoyon etish);

- Ko'mak va yordam: Murakkab hayotiy vaziyatlarda birinchi bo'lib yordam taklif qilish va amaliy ko'maklashish;

- Hissiy quvvat: Bola ruhiy qo'llab-quvvatlashga muhtoj bo'lgan har qanday vaziyatda uning yonida turish;

- Tajriba uzatish: Farzandiga kelajakda muvaffaqiyat qozonishi, insonlar bilan munosabatlarda va kasbiy faoliyatida o'ziga ishonishi uchun poydevor bo'ladigan shaxsiy hayotiy tajribasini o'rgatish;

- Iqtisodiy mas'uliyat: Moddiy yordam ko'rsatish, agar ota-ona ajrashgan bo'lsa, qonuniy majburiyatlarni bajarish va alimentlarni o'z vaqtida to'lash.

Afsuski, ko'plab ayollarning hayotiy tajribasi yuqoridagilarning tamoman aksini ko'rsatmoqda. Infantil otalar o'z farzandlarini eslamaydilar, ular bilan muloqot o'rnatmaydilar, bolaning ehtiyoj va qiziqishlarini mutlaqo e'tiborsiz

qoldiradilar, muammolarni hal qilishda qatnashmaydilar va moddiy ta'minotdan (alimendan) bo'yin tovlaydilar. Vaholanki, bolaning farovonligi, uning hayotdagi yutuqlari ko'p jihatdan ota-onaning birdek ishtirokiga bog'liq.

Erkak kishining psixologik jihatdan yetuk shaxs ekanligining eng muhim belgilaridan biri uning otalik rolini teran anglashi va o'z farzandlari uchun to'liq mas'uliyatni qabul qilishidir. Agar tabiiy sharoitda erkakning psixologik ulg'ayishi yuz bermasa, bu vaziyatda professional psixolog yoki psixoterapevt yordami nihoyatda zarur. Anglanganlik, farzand uchun javobgarlik hissining shakllanishi va otalik rolini qabul qilish ko'p hollarda mutaxassis bilan olib boriladigan uzoq muddatli va chuqur psixoterapevtik ishlar natijasidagina yuzaga keladi [2].

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, oilada farzand kamoli va uning jamiyatda munosib o'rin egallashi faqat moddiy omillarga emas, balki har ikki ota-onaning psixologik yetukligiga bevosita bog'liqdir. Otalik mas'uliyati bu shunchaki qonuniy majburiyat yoki iqtisodiy ta'minot emas, balki bolaning ruhiy dunyosi, sog'lig'i va kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun ongli ravishda olingan ma'naviy javobgarlikdir. Infantil pozitsiyadan voz kechish va ota-onalik rolini to'laqonli anglasherkak kishidan ichki o'sishni va ba'zan chuqur psixologik tahlilni talab etadi. Zero, ota va ona o'rtasidagi teng huquqli, sog'lom hamkorlik hamda bolaga ko'rsatiladigan doimiy e'tibor nafaqat sog'lom oilani, balki psixologik jihatdan baquvvat va barkamol yangi avlodni shakllantirishning yagona kafolatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Юнусова Нафиса Муродовна (2013). Об ответственности родителей за воспитание детей. Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия общественных наук, (2), 269-280.

2. Протопопов С.С. Теоретические основы изучения феномена отцовства//Вопросы культурологии, 2009, №12, С.46-49;

3. Sanaqulov, A. N. (2022). Development of informational immunity as the key to increasing the information culture of people. In Applied Sciences and Education: International Conference on Advance Research in Humanities. NY (pp. 191-196).

4. Санакулов, А. Н. (2022). ВЫРАБОТКА ИНФОРМАЦИОННОГО ИММУНИТЕТА-КАК ЗАЛОГ ПОВЫШЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ЛЮДЕЙ. In Multidiscipline Proceedings of Digital Fashion Conference (Vol. 2, No. 1).

5. N., Sanaqulov A. "Prospective Directions of Effective Use of Virtual Technologies in Increasing the Power of Youth." JournalNX, 2020, pp. 897-903.

6. Sanakulov, A. N. (2019). MAINTENANCE OF THE WORLD OUTLOOK SECURITY IN THE INFORMATION SOCIETY. Социосфера, (4), 54-57.

7. Abror Nazarovich Sanaqulov (2024). VIRTUAL REALLIK FALSAFIY MUAMMO SIFATIDA. Academic research in educational sciences, 5 (11), 198-204.